

Академік Микола Дмитрович Стражеско — гордість української нації

Частина 2. Основні віхи життя

55 років тому перестало битися серце видатного вченого-клініциста, організатора медичної науки в Україні, академіка М.Д. Стражеска. Ось як відгукнувся на цю подію відомий український письменник Остап Вишня (Губенко): "Помер Стражеско, Креса медицини. Розумної і гуманної медицини, що любила народ. Ця людина своєю особою прикрасила Київ. Стільки благородства, стільки розуму, стільки серця було в цій людині!"

Професор В. Корнацький у своїй статті в № 5 "Світогляду" ознайомив читачів з родоводом Стражесків. Пропонуємо Вашій увазі продовження цієї розповіді.

Василь Корнацький
доктор мед. наук,
головний лікар —
заступник директора
з клінічної роботи,
завідувач наукового
відділу медико-
соціальних проблем
кардіології
Національного
наукового центру
"Інститут кардіології
імені академіка
М.Д. Стражеска"
АМН України,
м. Київ

Стражеско Микола Дмитрович народився в місті Одесі 30 грудня 1876 р.

У 1894 р. він з відзнакою закінчив Одеську Рішельєвську гімназію і став студентом медичного факультету Імператорського Київського університету Святого Володимира. За час навчання виявив добросовісність, наполегливість, викликав захоплення у викладачів, особливо професора *Образцова В.П.*, завідувача клініки терапії Олександрівської (сьогодні центральної міської) лікарні — послідовника професора *В.Т. Покровського, С.П. Боткіна і Г.М. Семенова.*

З січня 1900 р. Миколу Стражеска запрошено інтерном терапевтичної клініки проф. В.П. Образцова,

який надзвичайно вплинув на подальший його життєвий і творчий шлях. Понад 20 років їх поєднували найтісніші зв'язки вчителя і учня, батька та сина, колег клініцистів і науковців.

Робота в клініці проф. Образцова дала можливість молодому, але надзвичайно здібному Миколі Дмитровичу швидко збагачуватись досвідом свого вчителя, чудово оволодіти методами діагностики і, зокрема, аускультациєю та перкусією. Маючи від природи феноменальну пам'ять і музичний слух, він став найкращим учнем. Серед своїх колег набув поваги як хороший діагност. За різними джерелами достовірно відомо: вперше, ще 1901 р. прижиттєво хворому визначили діагноз тромбозу коронарних артерій саме М.Д. Стражеско та В.П. Образцов, який було підтверджено на розтині після смерті. Саме з метою обміну досвідом проф. Образцов В.П. сприяв відрядженню Стражеска М.Д. до клініки проф. *Потена* (Париж) та проф. *Лейдена* (Берлін).

У 1902 р. Стражеско М.Д. здав іспит на ступінь доктора медицини і два роки працював під керівництвом академіка *Павлова І.П.* в Санкт-Петербурзі в лабораторії *Н.О. Зибер-Шумової*. 30 жовтня 1904 р. рішенням конференції військово-медичної академії "удостоєний ступеня доктора медицини".

1908 р. Стражеско М.Д. розпочав читати курс лекцій з внутрішніх хвороб на медичному факультеті Київського університету. Вперше офіційно зробив доповідь "К симптоматологии и диагностике тромбоза веночных артерий сердца" на I з'їзді російських терапевтів, який відбувся у Москві з 19 по 26 грудня 1909 р. На той час Стражеско М.Д. чітко визначив пріоритет своєї подальшої діяльності — хвороби системи кровообігу, проблемами яких займався понад 50 років. Оpubліковано його праці в Києві, Берліні, Лейпцігу, а в 1924 — посібник для студентів і лікарів, виданий у Харкові. В 1925 р. організував I з'їзд терапевтів України, на якому зробив програмну доповідь "Про недостатність кровообігу". Його обрано заступником Голови товариства терапевтів, а на II з'їзді (1927 р.) — головою, яким беззмінно був чверть віку, та одночасно заступником Голови Всесоюзного товариства терапевтів.

Видав монографію "Основи фізичної діагностики захворювань черевної порожнини", яка тричі перевидавалась. Вивчав проблему сепсису, зокрема клініку ендокардитів і теорію ревматизму. Продовжував дослідження в галузі кардіології (інфаркту міокарда, грудної жаби та серцевої астми). Під його керівництвом захищено 26 докторських і кандидатських дисертацій.

М.Д. Стражеско стояв у витоків зародження вітчизняної геронтології і геріатрії. Його наукова діяльність внесла не тільки нові напрями у патофізіологію, але й мала істотне значення для клініки. Питання раціонального застосування вазоділятаторів при недостатності кровообігу, антиретиккулярної цитотоксичної сироватки, використання гормонів кори наднирників

— на багато років випередили аналогічні праці закордонних вчених.

У 1936 р. за його пропозицією Рада Народних Комісарів УРСР на базі клінічного відділу Інституту експериментальної біології та патології організувала Український інститут клінічної медицини (сьогодні Інститут кардіології ім. академіка Стражеска АМН України). Його першим директором призначено Миколу Дмитровича.

За короткий час, ще не маючи відповідної власної бази, розгорнулася велика науководослідна робота в галузі клінічної медицини. Результати знайшли відображення в докторських і кандидатських дисертаціях, у збірнику праці інституту (перший том видано

**Лікар
М.Д. Стражеско.
1899 р.**

**Професор В.П. Образцов і
лікар М.Д. Стражеско**

вже 1939 р.). Проведено науково-практичні конференції в містах Біла Церква, Умань, Житомир, Чернігів, Одеса, Тирасполь, Львів, надруковано їхні матеріали, присвячені зокрема проблемам патології кровообігу, гіпертонії, гематології, серцево-судинній патології при вагітності.

Ним підготовано і прочитано програмні лекції на різні актуальні теми: "Значення алергії у терапевтичній клініці", "Дискусійні питання у вченні про недостатність кровообігу", "Про особливості перебігу внутрішніх хвороб у літніх людей", "Шок і колапс", "Дискусійні питання проблеми гіпертонії", "Про закономірності перебігу хронічних інфекцій", "Теорія ревматизму", "Ураження капілярів при ревматизмі".

Одночасно М.Д. Стражеско очолював клінічний відділ Інституту фізіології АН УРСР, де організував науково-дослідну роботу в галузі патології дихання, а також боротьби із передчасним старінням організму.

Академіки О.О. Богомолець і М.Д. Стражеско

Його авторитет став настільки вагомим, що Миколу Дмитровича обрано Почесним членом терапевтичних товариств у Москві, Горькому, Криму та в 11 інших містах Союзу, де його учні були професорами медичних інститутів. Працював редактором журналів "Клінічна медицина" і "Терапевтичний архів", брав участь у виданні Великої медичної енциклопедії. Він член Президії Народного Комісаріату охорони здоров'я УРСР, депутат Київської міської Ради. В цей час ним організовано зразкове шефство з надання регулярної консультативної допомоги Білоцерківській районній лікарні.

Дбаючи про людей, про умови праці співробітників та лікування хворих, він розпочав будівництво приміщень клініки інституту, приділяв дуже багато сил і часу, домагався виділення фінансування в сумі 500 тисяч карбованців. Постановою Уряду була відведена територія, площею 4,5 га (половина сучасної території інституту), в районі вулиць Арсенальної, Малої Михайлівської і Госпітальної. Розроблено проект (на 200 ліжок) і в 1937 році збудовано фундамент та перший поверх, але з незалежних від інституту причин (зміни тогочасної ситуації тепер відомі), будівництво було законсервовано. У зв'язку з цим інститут продовжив діяльність на базі клінік Жовтневої лікарні та на бульварі Шевченка, 17.

На XII Всесоюзному з'їзді терапевтів у 1935 р. було поставлено завдання, поряд із затвердженням класифікації і номенклатури хвороб серцево-судинної системи в цілому, розглянути питання про затвердження класифікації недостатності кровообігу, а саме було затверджено класифікацію М.Д.Стражеска -В.Х. Василенка).

Тридцять років ХХ ст. були також ознаменовані безцінним внеском М.Д. Стражеска в розвиток кардіології та ревматології, а саме пріоритетною розробкою наукової концепції про інфекційно-алергічну природу ревматизму з переважною етіологічною роллю бета-гемолітичного стрептококу. На початку 1930-х років він завершив глибокі клініко-фундаментальні дослідження створенням стрункої системи уявлень про каузально-патогенетичні передумови розвитку ревматизму як процесу.

Значні досягнення М.Д. Стражеска в розробці вчення про функціональну недостатність кровообігу, і з початком роботи Українського інституту клінічної медицини Микола Дмитрович отримав можливість продовжити розробку всіх згаданих важливих проблем.

З липня 1941 р. Микола Дмитрович був евакуйований з Києва в місто Уфу, де працював головним консультантом військових госпіталів та завідував кафедрою факультетської терапії Башкирського медичного інституту, а з 1942 р. також і факультетською клінікою евакуйованого Московського медичного інституту. В жовтні 1943 р. Академія наук України повернулася з глибокого тилу до Москви, де тимчасово розміщувалася до липня 1944 р. Академіка Стражеска М.Д. за заслуги в підготовці медичних кадрів та самовіддану роботу в евакогоспіталях нагороджено орденом Леніна. Його обирають дійсним членом Академії наук СРСР (27.09.1943), а також дійсним членом Академії медичних наук СРСР (14.11.1944). За час перебування в Москві займався вивченням проблеми інфекції ран і сепсису ран у Центральному науково-дослідному госпіталі Червоної Армії. Досягнуті результати відзначено у 1944 р. орденом Трудового Червоного Прапора. В лютому 1944 Постановою Раднаркому СРСР поновлено діяльність Українського інституту клінічної медицини у місті Києві, який до вересня туди повернувся.

На початку серпня 1944 р. Микола Дмитрович переїхав до Києва та приступив до відновлення роботи Інституту. Постановою Ради Народних Комісарів УРСР йому передано територію з усіма приміщеннями на вулиці Саксаганського, № 75. На цій базі і розпочалося відновлення діяльності Інституту клінічної медицини, ремонт та реконструкція приміщень, що тривали до вересня 1946. У 1945 р. академіка Стражеска М.Д. нагороджено другим орденом Трудового Червоного Прапора та медаллю "За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 рр.". За значний особистий внесок у розвиток науки і клінічної медицини та у зв'язку із 70-річчям з дня народження 23 січня 1947 р. Миколі Дмитровичу Стражеску присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці із врученням золотої медалі "Серп і Молот" та другого ордену Леніна.

Останні 3-5 років життя Микола Дмитрович став частіше хворіти. На 76-му році життя, 27 червня 1952 року академіка Стражеска не стало. Всі, хто його знав, відзначали особливий таланти вченого і клініциста, великий внесок у розвиток вітчизняної медичної науки, значні заслуги перед Батьківщиною.

"... Суперечливість є характерною рисою розвитку суспільства, рушійною силою природи, пізнання незвіданого, гармонійним балансом між минулим та майбутнім. Але чи доцільне її поглиблення? В кого є право впливу на розвиток життя? В обдарованого генія чи у пересічного обивателя? Що являє собою геніальність? Де межа між добром і злом? Запитання вічні. Відповіді щоденні. Оцінка — пам'ять. Пам'ять людини, батьків і дітей, учителя та учня, громадянина і суспільства забезпечить життя, що є найбільшою цінністю на Землі..."

М.Д. Стражеско народився і виховувався в суспільно-політичних умовах, які різко відрізнялися від тієї епохи, на яку припав період його творчого росту й професійної зрілості. Позбавлений можливості, як і мільйони інших громадян, безпосередньо впливати на своє життя, змушений був адаптувати його, намагаючись не втрачати людської гідності. Навіть досягнувши наукової і фахової величі, постійно переживав особисті та сімейні труднощі, а тому працював в ім'я життя людей, щоб забути біль власного..."

Пам'ять про Миколу Дмитровича — гордість нації, про всіх, кого він уособлює, необхідна нам і нашим нащадкам в ім'я сьогодення та майбутнього суспільства, його незалежності та добробуту, заради здобутку кожного і недопущення трагізму більшості. На це із надією сподіваємося" (В.М. Коваленко, В.М. Корнацький "Академік Стражеско та сучасність", К.: Четверта хвиля, 2006).

**Академік М.Д. Стражеско.
Початок 1950-х років**